

як для підприємств-переробників, замовників, так і для держави загалом, що вважаються дієвим заходом виходу з кризи. Проте обов'язком держави є забезпечити законодавче регулювання та спеціальні обмеження на операції з давальницькою сировиною, які би виключили можливість руйнування господарства країни, що розвивається, і потрапляння вітчизняних підприємств в залежність від замовників та інших країн. За умови використання толінгових операцій потрібно не скорочувати власне виробництво, а поступово його нарощувати. У випадку скорочення власного виробництва підприємство-переробник може втратити вітчизняні ринки збуту і бренд.

Подальші дослідження повинні ґрунтуватись на вивченні проблемних питань та формуванні ефективних напрямів реалізації механізмів контролю операцій з давальницькою сировиною з урахуванням світового досвіду.

Література

1. Партин Г.О. Толінг як форма залучення обігового капіталу / Г.О. Партин, О.А. Горбач // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів, 2011. – Вип. 21.7. – С. 243-248.
2. Україна заборонить операції з давальницькою сировиною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://presscenter.ukrinform.ua/news-68482.html>.
3. Осницька Н.А. Аналіз періодичної літератури України та Російської Федерації з проблем облікового відображення операцій з давальницькою сировиною / Н.А. Осницька // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – Житомир, 2011. – № 3 (57). – С. 113-119.
4. Податковий кодекс України від 01.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Барна М.Ю. Толінгові операції в Україні: переваги та недоліки / М.Ю. Барна, Н.М. Гарбар // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів, 2012. – Вип. 22.4. – С. 165-169.
6. Єдинак Т.С. Зовнішньоекономічні операції з давальницькою сировиною в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств / Т.С. Єдинак // Вчені записки університету "Крок": Збірник наукових праць. – К., 2008. – № 18, Т. 4. – С. 43-49.
7. Мамутов В. Толінгові схеми: плюси і мінуси / В. Мамутов, Б. Кліяненко, О. Чаленко // Економіка України: політико-економічний журнал. – 2002. – № 1.
8. Галещук С. Переробка давальницької сировини для нерезидента: особливості обліку операцій та розрахунків в іноземній валюті / С. Галещук // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Тернопіль, 2012. – Вип. 17. – С. 48-56.
9. Борисенко О.П. Державне регулювання та фінансовий контроль операцій з давальницькою сировиною / О.П. Борисенко // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2009. – № 4. – С. 15-20.

УДК 657.1

Фаріон Я.М.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів суб'єктів
господарювання і страхування
Фаріон Т.І.,
викладач кафедри банківського менеджменту та обліку
Тернопільський національний економічний університет

ПЛАН РАХУНКІВ ЯК ОБЛІКОВИЙ ІНСТРУМЕНТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Політична нестабільність, негативні зміни вітчизняного законодавства ускладнюють пристосування облікової інформації до нових потреб її внутрішніх та зовнішніх користувачів. Система бухгалтерського обліку на сучасному етапі економічного розвитку України продовжує адаптуватися до введених міжнародних принципів виконання облікових процедур, оскільки відбувається перетворення діючих чи виникнення нових фінансових інструментів.

У цих умовах План рахунків покликаний відіграти провідну роль у системі бухгалтерського обліку, оскільки він є єдиним інструментом, що ідентифікує та систематизує інформацію про фінансово-господарську діяльність банківської установи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань розвитку системи рахунків бухгалтерського обліку в банках присвячені наукові праці цілого ряду відомих українських вчених, зокрема: Л.М. Кіндрацької, А.М. Герасимовича, І.А. Волкової, Г. П. Табачук та інші. Однак

питання, пов'язані з відображенням облікової інформації на рахунках бухгалтерського обліку, потребують більш глибоких системних досліджень, що й зумовило вибір теми наукового дослідження.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є систематизація поглядів вітчизняних вчених щодо особливостей побудови плану рахунків бухгалтерського обліку банківських установ України та узагальнення існуючих класифікаційних ознак рахунків бухгалтерського обліку як носіїв інформаційного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. План рахунків визначає загальну структуру інформації, що формується в системі бухгалтерського обліку, її економічну характеристику відповідно до особливостей функціонування господарського механізму. Крім того, він є важливим загально-методологічним нормативним документом, завдяки якому здійснюється управління бухгалтерським обліком в країні (оскільки визначає порядок організації облікового процесу, відображення господарських операцій та групування їх в автоматизованому режимі обробки облікових даних).

План рахунків призначений для відображення бухгалтерської інформації про активи, зобов'язання, власний капітал банку та фінансові результати його діяльності. Інформація про ресурси банку, які ним контролюються і принесуть йому економічну вигоду у майбутньому, є надзвичайно корисною, адже вона характеризує можливості створення грошових потоків у майбутньому. Дані про власний капітал необхідні для визначення потреб у фінансових ресурсах в майбутньому та для передбачення пропорцій розподілу прибутку. Інформація про зобов'язання банку допомагає користувачам оцінити його здатність виконувати свої зобов'язки перед кредиторами. Показники ж фінансових результатів мають надзвичайно важливе значення в управлінні банківською установою. Фінансовий результат діяльності банківської установи є внутрішнім джерелом розвитку останньої, а його величина залежить від рівня організації фінансового менеджменту.

За даними рахунків бухгалтерського обліку оцінюється автономність банку, його ліквідність, платоспроможність, кредитоспроможність тощо.

План рахунків бухгалтерського обліку затверджений Національним банком України відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів, Міжнародних та Національних стандартів бухгалтерського обліку. Він є обов'язковим для використання банківськими установами України. План рахунків розроблений окремо для комерційних банків і установ НБУ з метою забезпечення потреб по складанню фінансової звітності. Банківські установи України користуються Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України, що затверджений постановою Правління Національного банку України від 17 червня 2004 року № 280.

Зазначений документ дозволяє здійснювати детальний і повний облік усіх банківських операцій, а також своєчасно надавати детальну, достовірну і змістовну інформацію керівникам банку, існуючим чи потенційним акціонерам і діловим партнерам, Національному банку України, податковим, статистичним органам та іншим користувачам. Від структури Плану рахунків залежить рівень деталізації і точність інформації.

Головна умова побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України – орієнтація на формування показників фінансової звітності. План рахунків бухгалтерського обліку банків України поділено на 9 класів. У його структурі виділяються три логічні частини – балансову, частину доходів та витрат і позабалансову.

Балансова частина містить перші п'ять класів Плану рахунків. На підставі цих класів забезпечується формування інформації за статтями активу та пасиву балансового звіту банку.

Частина доходів та витрат об'єднує класи доходів і витрат. На їх підставі складають звіт про фінансові результати діяльності банку.

Позабалансова частина Плану включає позабалансові рахунки. У цій частині здійснюється облік тих об'єктів, які згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) не можуть визнаватися елементом активу або пасиву, оскільки або не мають прямого відношення до можливої вигоди чи втрат в майбутньому, або не забезпечують можливості достовірного визначення вартості конкретного виду активу чи зобов'язання. В позабалансовій частині ведеться облік позабалансових вимог та зобов'язань банку, списаної заборгованості, активів клієнтів на зберіганні, інших засобів, цінностей та документів.

Усі частини Плану рахунків перебувають у тісному логічному зв'язку. Наприклад, записи за рахунками доходів та витрат виконуються наростаючим підсумком з початку звітного року і в кінці року залишки закриваються на відповідний рахунок 5 класу «Капітал банку».

План рахунків побудовано за ієрархічним принципом. Кожна з чотирьох цифр номера балансового рахунку означає рівень ієрархії. Таким чином, перша цифра визначає клас рахунку, перша і друга – розділ, перша, друга й третя – групу, перша, друга, третя і четверта – номер рахунку. Такий підхід дає змогу виконувати групування на різних рівнях ієрархії та легко будувати звіти різних форм.

Рахунки балансової частини Плану рахунків згруповано за видами операцій банку – казначейські та міжбанківські операції, операції з клієнтами, операції з цінними паперами, довгострокові вкладення, основні засоби та нематеріальні активи, капітал банку. Активи та зобов'язання в балансовій частині Плану рахунків подано за ознакою зниження ліквідності (активи) та збільшення часу, необхідного для

повернення боргів (пасиви).

Чинному плану рахунків бухгалтерського обліку банків властиві певні особливості побудови, стосовно визначення яких відсутня єдність в поглядах вітчизняних науковців.

Зокрема, І.А. Волкова до особливостей плану рахунків бухгалтерського обліку банків відносить: мультивалютність, наявність класу рахунків для управлінського обліку, подвійний запис операцій за позабалансовими рахунками [1, с.31].

А.М. Герасимович та Л.М. Кіндрацька, крім зазначених особливостей, додатково виділяють ще структурно-логічний взаємозв'язок синтетичного та аналітичного обліку [2, с.85], а автори навчального посібника «Фінансовий облік у банках» серед особливостей плану рахунків виокремлюють "нові вимоги до аналітичного обліку" і обґрунтовують свою позицію наявністю специфічних вимог до формування аналітичних рахунків при здійсненні обліку в банках [3, с.23-24].

Отже, особливостями Плану рахунків бухгалтерського обліку банківських установ України є: мультивалютність, наявність класу рахунків для управлінського обліку, подвійний запис операцій за позабалансовими рахунками, структурно-логічний взаємозв'язок синтетичного та аналітичного обліку та нові вимоги до аналітичного обліку.

Провівши дослідження плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, Л.М. Кіндрацька констатує, що особливості плану рахунків визначаються переліком облікових процедур [4, с.107-108], а саме:

1) фінансовий облік банків ведеться за єдиним планом рахунків, обов'язковим для всіх банків України;

2) вимірювання об'єктів фінансового обліку підтверджується документально за кожною господарською операцією. Фіксація операцій в обліку відбувається виключно на підставі первинних документів;

3) оцінка об'єктів обліку здійснюється відповідно до облікової політики банку, що узагальнює методи визнання вартості об'єктів, які фіксують за статтями фінансової звітності або визнають у звіті про фінансові результати;

4) узагальнення первинної інформації відбувається спочатку на рахунках аналітичного обліку, а потім на синтетичних рахунках, передбачених чинним планом рахунків;

5) позабалансові операції відображаються в обліку за системою подвійного запису за допомогою спеціальних контррахунків. Позабалансові рахунки кореспондують тільки між собою і в жодному разі не можуть кореспондувати з балансовими рахунками;

6) план рахунків забезпечує мультивалютний облік операцій, тобто операції, розрахунки за якими проводяться в іноземній валюті, відображаються на тих самих рахунках, що й за операціями в національній валюті. Зв'язок між операціями в іноземній і національній валютах забезпечують технічні рахунки валютної позиції та гривневого еквівалента валютної позиції. Такий підхід засвідчує застосування базового принципу міжнародного обліку – переваги його економічного змісту над юридичною формою;

7) аналітичний облік забезпечується через доповнення синтетичних рахунків плану рахунків загальними і спеціальними параметрами.

Усі перелічені моменти характеризують план рахунків як визначальний елемент облікової системи банку, що відповідає її меті та завданням.

Стосовно облікової інформації, то на план рахунків бухгалтерського обліку покладається виконання наступних функцій:

– задовольняти інформаційні потреби різних користувачів;

– забезпечувати складання форм бухгалтерської звітності безпосередньо за даними бухгалтерських аналітичних та синтетичних рахунків.

Існує ряд класифікацій рахунків бухгалтерського обліку за окремими критеріями (класифікаційними ознаками), які в сукупності дають повну характеристику найважливішого елементу системи обліку, яким є рахунок.

Рахунки та записи на рахунках є способом отримання інформації про наявність господарських засобів, зобов'язань та капіталу банку, а також про зміни, що відбуваються в процесі здійснення банківських операцій.

Я. В. Соколов вважає, що в процесі опрацювання підходів до класифікації рахунків необхідно, передусім, керуватися орієнтирами, вибраними при складанні плану рахунків, а також умінням правильно вибирати рахунки для бухгалтерських проведення [5, с.32].

З цього випливає, що формуванням номенклатури плану рахунків можуть займатися тільки практики високої кваліфікації. Саме тому Національний банк України залишив за собою монопольне право затверджувати план рахунків та вносити до нього зміни з урахуванням потреб у розширенні інформаційних можливостей плану щодо ведення банківського бізнесу.

По суті, план рахунків для обліку в банках сформований на основі класифікації балансових синтетичних рахунків за економічним змістом. Як наслідок, номенклатура рахунків повною мірою відповідає потребам відображення діяльності банку. Проте, як стверджує В. Ф. Палій, сутність

пізнання системи досліджуваних множин, якою є система синтетичних рахунків, великою мірою залежить від кількості ознак класифікації, які можна згрупувати за певними принципами [6, с.151].

Загалом, як справедливо підкреслює Л. М. Кіндрацька, чинному плану рахунків бухгалтерського обліку банків притаманні ті основні ознаки, якими оперує теорія бухгалтерського обліку, розглядаючи питання класифікації рахунків [4, с.129].

А.М. Кузьмінський класифікує рахунки за економічним змістом; за призначенням і структурою; за рівнем узагальнення і деталізації інформації про конкретні операції [7, с.154].

Разом з тим, в класифікації рахунків за призначенням та структурою він виокремлює п'ять груп: основні (інвентарні, фондові, розрахункові); регулювальні (додаткові, контрарні, контрарно-доповнювальні); операційні (нагромаджувально-розподільні, калькуляційні, операційно-результативні); бюджетно-розподільні; фінансово-результативні.

На думку К.П. Боримської, найбільш поширеними підходами до класифікації бухгалтерських рахунків є:

- 1) класифікація рахунків у розрізі елементів бухгалтерського рівняння;
- 2) поділ рахунків на групи реальних, номінальних і змішаних рахунків;
- 3) класифікація рахунків на основі форм фінансової звітності [8, с.41].

На нашу думку, класифікувати рахунки бухгалтерського обліку слід за такими трьома ознаками:

- за місцем їх відображення в балансі рахунки слід ділити на балансові і позабалансові;
- за економічним змістом об'єктів обліку рахунки бухгалтерського обліку доцільно поділити на активні, пасивні і активно-пасивні;
- за призначенням та структурою банківські рахунки розмежовувати на основні, регулюючі й операційні.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, запропонована класифікація рахунків бухгалтерського обліку за місцем їх відображення в балансі, за економічним змістом об'єктів обліку і за призначенням та структурою в комплексі дозволить достатньо повно характеризувати окремий рахунок як складовий елемент системи бухгалтерського обліку.

Література

1. Волкова І.А. Бухгалтерський облік у банках : навч. пос. / І.А.Волкова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
2. Облік та аудит в банках : підруч. / [А.М. Герасимович, Л.М. Кіндрацька, Т.В. Кривов'яз] ; за заг. ред. А.М. Герасимовича. – Вид 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 536 с.
3. Табачук Г.П. Фінансовий облік у банках : навч. пос. / Г.П. Табачук, О.М. Сарахман, Т.М. Бречко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 424 с.
4. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках: методологія і практика : моногр. / Л.М. Кіндрацька. – К. : КНЕУ, 2002. – 286 с.
5. Соколов Я.В. Классификация счетов бухгалтерского учета / Я.В. Соколов // Бухгалтерский учет. – 1996. – № 7. – С. 32–36.
6. Палий В.Ф. Теория бухгалтерского учета / В.Ф. Палий, Я.В. Соколов. – М., 1988. – 280 с.
7. Кузьминский А.Н. Теория бухгалтерского учета : учебник / А.Н. Кузьминский. – К. : Вища шк., 1990. – 311 с.
8. Боримська К.П. План рахунків бухгалтерського обліку як інтегрована облікова модель: підходи до побудови / К.П. Боримська // Вісник Житомирського державного технологічного університету: наук. журнал. Економічні науки. – 2010. – Вип. 3 (53). – С. 37-43.

Діюча система обліку страховика, пристосована до вимог чинного законодавства, не повною мірою враховує особливості сучасного розвитку даного виду підприємницької діяльності. Відсутність єдиного системного підходу щодо ведення обліку в страхуванні не забезпечує виконання завдань, покладених на нього, знижує ефективність нагляду за страховою діяльністю.

С.Ф. Голов акцентує увагу на тому, що: «П(С)БО не враховують специфіки діяльності страхових компаній. Насамперед це стосуються таких показників, як дохід (виручка) від реалізації і собівартість реалізованої продукції. Відсутність єдиної методології формування цих показників призводить до їх непорівнянності та довільного тлумачення» [4].

Діяльність страховика має специфічний характер – залучення коштів шляхом страхування фізичних та юридичних осіб, а тому вимагає державного нагляду.

Контроль держави за страховою діяльністю забезпечується, зокрема, шляхом перевірки фінансової звітності страхової компанії на предмет відповідності діяльності вимогам страхового законодавства, забезпечення її платоспроможності відповідно до взятих страхових зобов'язань та виконання умов розміщення коштів страхових резервів [5].

Згідно чинного законодавства, діяльність страхових компаній підлягає під перелік тих видів господарської діяльності, для яких є обов'язковим проведення щорічного аудиту фінансової звітності. Його результати є вирішальними при прийнятті відповідних управлінських рішень [7].

За допомогою зовнішнього аудиту визначають відповідність фінансово-господарської діяльності підприємства (страхової компанії) законодавству, а також достовірність її відображення в бухгалтерському обліку та звітності.

Треба зазначити, що страховим компаніям сьогодні доводиться здійснювати дві аудиторські перевірки - одну на вимогу українського законодавства для підтвердження фінансових показників страхової компанії, іншу - на вимогу акціонерів - для підтвердження фінансової звітності за міжнародними стандартами [6].

В процесі контролю за господарською діяльністю перевіряються підсумкові облікові документи, але існуюча система звітності в страхуванні не відповідає сучасним вимогам, обумовленим переходом бухгалтерського обліку на міжнародні стандарти та інтеграцією національного страхового ринку в світовий [5].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, стали ситуацію, що склалася в процесі обліку страхової діяльності можна вирішити за допомогою розробки єдиного системного підходу щодо обліку страхових резервів та перестраховування, детальнішого контролю щодо використання акумульованих коштів з боку державних органів. Ці заходи можуть спростити процес державного контролю та покращення іміджу цього сектору економіки, а це, в свою чергу, буде сприяти розвитку економіки в цілому.

Література

1. Осадець С.С. Страхування: [Підручник] / Керівник авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець. – К. : КНЕУ. – 1998. – 528 с.
2. Мельник Т.Г. Особенности учета и отчетности в страховых компаниях Украины / Т.Г. Мельник, И.В. Грышко // Економічний форум. – 2011. – № 2. – С. 58–62.
3. Белгородцева М.О. Напрямки вдосконалення Звіту про фінансові результати для страхових компаній / М.О. Белгородцева // Інноваційна економіка – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
4. Голов С.Ф. Застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в страховому секторі / С.Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 4. – С. 10–19.
5. Буханець Д.Г. Бухгалтерський облік у страхових компаніях: проблеми організації та методології. / Д.Г. Буханець // Науковий вісник: Збірник наукових праць Українського фінансово-економічного інституту. № 2(5). – Ірпінь: УФЕІ. – 1999. – С.101–105.
6. Бондаренко О.В. Засади здійснення зовнішнього аудиту діяльності страхових компаній / О.В. Бондаренко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип 19.6. – С. 164.
7. Гарматій Т. Облік та аудит в страхових компаніях : навчальний посібник / Т. Гарматій – Тернопіль, 2004. – 160 с. – С. 14.
8. Гаманкова О.О. Облік і аудит у страхових організаціях : навч.- метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] – Вид 2-ге, без змін. / О.О. Гаманкова – К. : КНЕУ, 2006. – 184 с. – С. 21.